ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ADRIAN CIOROIANU - Universitatea București
MONOK ISTVÁN - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
IOAN OPRIȘ - Universitatea „Valahia", Târgoviște
ION CÂRJA - Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
COSMIN BUDEANCĂ - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Colegiul de redacție:

TUDOR ROȘU - redactor șef
IOANA URSU - secretar de redacție
ADINA BOGDAN - membru
DIANA CIUGUDEAN - membru
MARIUS CRISTEA - membru
SIDONIA OLEA - membru
DRAGOȘ URSU - membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com, www.mnuai.ro

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor. Materialele nepublicate nu se restituie autorilor.

© 2026 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 871X
ISSN-L – 2247 – 871X

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: DRAGOȘ URSU, IOANA URSU
Realizare copertă și prelucrare imagini: ANCA DREGHICIU
Corectură: IOANA URSU
Traducerea rezumatelor şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

SUMAR
CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

HISTORIA RECENTIORUM AEVORUM ATQUE HODIERNA

IOAN OPRIȘ, Despre desăvârșirea demersului unionist (1914-1920) / *On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)* 1

DUMITRU-CĂTĂLIN DRĂGHICI, Apărarea pasivă în România interbelică. Organizare, reglementare și funcționare în Ținutul Mureș (1938-1940) / *Passive Defence in Interwar Romania. Organization, Regulation and Operation in the Mureș Region (1938-1940)* 35

BIOGRAPHIAE

RĂZVAN MIHAI NEAGU, Filantropia ca mod de viață. Între Reghin, Sibiu, Szolnok și Turda. Date despre viața și activitatea unei personalități greco-catolice uitate: Iuliu Bardoși (1840-1915) / *Philanthropy as a Way of Life: Between Reghin, Sibiu, Szolnok, and Turda. Data About the Life and Activity of a Forgotten Greek-Catholic Personality: Iuliu Bardoși (1840-1915)* 53

GABRIEL HOZA, O inimă între două lumi. Episcopul Iuliu Hossu în corespondența cu familia / *A Heart Between Two Worlds. Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family* 99

NICOLAE TEȘCULĂ, Preoți români în satele de la Izvoarele Hârtibaciului la începutul secolului XX / *Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century*.....125

HISTORIA CULTURALIS

SILVIU-IULIAN SANA, Date noi despre două tipărituri din secolele XV și XVI în colecțiile Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai" Bihor/ *New information about two prints from the 15th and 16th centuries in the collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library*.....135

DANIELA DUMITRESCU, Conștiința națională în teatrul românesc în secolul al XIX-lea / *National Consciousness in 19th-Century Romanian Theatre*.....149

ADRIANA ȚUȚUIANU, Câteva considerații asupra portului popular din zona Munților Apuseni (Județul Alba) / *Some Considerations on the Folk Costume in the Apuseni Mountains Area (Alba County)*.....159

MUSEOLOGIA ET PATRIMONIUM

MIRCEA GLIGOR, Crucea-troiță ca simbol / *Roadside Shrines and Wayside Crosses as Symbols*……193

TUDOR ROȘU, Temnița lui Crișan / *Crișan's Confinement Site*……233

DRAGOȘ URSU, Destinul portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării: noi contribuții documentare / *The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions*.....245

IOANA URSU, Reorganizarea expozițională a Muzeului Unirii din anul 1968: pregătirile pentru semicentenarul Unirii / *The Reorganisation of the Exhibitions at the Museum of the Union in 1968: Preparations for the 50th Anniversary of the Great Union of 1918*.....259

RECENSIONIS

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026 (Tudor Roșu).....279

Árpád Róbert Berekméri, Edina Gordán, *Kollégiumból a halálba! Szabó Árpád és Ágai László kollégiumi tanárok hadinaplói* / *Din colegiu la moarte! Jurnalele de război ale profesorilor Árpád Szabó și László Ágai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025 (Nagy József Gábor) 283

Lista autorilor */ Authors' list* ……...…… ….……287

DESTINUL PORTRETELOR VOTIVE ALE REGILOR FERDINAND ȘI MARIA DIN CATEDRALA ÎNCORONĂRII: NOI CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

Dragoș URSU
Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions

ABSTRACT

This study reconstructs the fate of the votive portraits of King Ferdinand and Queen Marie in the Coronation Cathedral in Alba Iulia, from their concealment during the first decades of the communist regime to their restoration in 1968. The research draws on previously unpublished documents from the Central National Historical Archives and the archives of the Union Museum, as well as contemporary press reports, oral history sources, and historiographical contributions. The analysis examines the initiatives undertaken in 1966 by historians Ion Berciu and Gheorghe Anghel, their reception by the Department of Religious Affairs, the visit of the delegation led by Nicolae Ceaușescu to Alba Iulia, the role of Archimandrite Emilian Birdaș, and the intervention of restorer Ioan Taflan. Beyond the sequence of events, the case reveals the limits and mechanisms of negotiation between local cultural and ecclesiastical actors and the regime's central institutions. The portraits' return to public view cannot be explained exclusively by an order issued by the communist leader, but rather by the convergence of local initiatives, arguments concerning the regime's international image, and the reassessment of national values amid its relative liberalization. Their restoration also reflected the symbolic recovery of Alba Iulia in preparation for the fiftieth anniversary of the Union.

Cuvinte-cheie: imagini ale monarhiei, comunism, Emilian Birdaș, Muzeul Unirii
Key words: images of the monarchy, communism, Emilian Birdaș, the Museum of the Union

Intriga acestei restituiri documentare este reprezentată de evoluția, în perioada comunistă, a portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării, materialul propunându-și să contribuie la descifrarea unui episod relevant deopotrivă pentru istoria Catedralei, a Muzeului Unirii și, totodată, a orașului Alba Iulia. Povestea tablourilor este cu atât mai relevantă cu cât vorbește, pe de o parte, despre memoria iconografică a regalității în perioada comunistă, iar, pe de altă parte, despre limitele negocierii între autoritățile culturale locale și cele centrale, în contextul relativei liberalizări de la începutul „domniei" lui Nicolae Ceaușescu la conducerea României.

Menționez că, pentru descifrarea subiectului, am utilizat atât sursele memoriei (volumul de interviuri realizat cu Gheorghe Anghel[1], istoric la Muzeul Unirii în perioada 1959–2000, și director al instituției între 1971–1994), cât și

[1] Ursu 2021.

presa vremii și lucrările care au abordat subiectul[2], dar mai ales surse documentare din arhiva muzeului și din arhivele naționale. De altfel, trei documente descoperite[3] în dosarul 14/1965 din fondul „Ministerul Cultelor și Artelor (Direcția Cabinet)" – Arhivele Naționale Istorice Centrale, ce reprezintă pretextul cercetării, se regăsesc în anexa documentară.

Context istoric, memorial și istoriografic

Pentru organizarea serbărilor încoronării simbolice a regilor Ferdinand și Maria ca suverani ai României Mari, la Alba Iulia a fost construit, după planurile arhitectului Victor Ștefănescu, ansamblul Catedralei Încoronării. Biserica a fost sfințită la 8 octombrie 1922 de un sobor de clerici, în frunte cu mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, iar pictura a fost realizată de artistul Costin Petrescu. Pe peretele vestic al lăcașului de cult, respectând tradiția răsăriteană, Costin Petrescu a pictat tablourile votive ale ctitorilor – regele Ferdinand și regina Maria.

În mai 1929, cu ocazia serbărilor Unirii, ce s-au desfășurat la București și Alba Iulia, Catedrala Încoronării a fost înfrumusețată, printre lucrări numărându-se și amplasarea, pe peretele estic al pridvorului, a patru plăci de marmură, al căror text a fost elaborat de către istoricul Nicolae Iorga[4].

Prima placă era dedicată regelui Ferdinand (a doua din stânga ușii):

„În această Biserică făcută după vechile ctitorii domnești, și-a pus pe frunte coroana României unite, Ferdinand Întregitorul, Rege al României, legând etern Ardealul de moșia poporului român, la 15 octombrie 1922".

A doua placă era dedicată reginei Maria (prima din stânga ușii):

„În această Biserică făcută după vechile ctitorii domnești, a primit coroana României unite, Maria, regina României, apărătoarea în timpurile grele a dreptului poporului său la unirea pământului românesc, 15 octombrie 1922".

A treia placă era dedicată lui Mihai Viteazul (prima din dreapta ușii):

„Aici, pe pământul trecătoarei glorii a lui Mihai Viteazul, domn peste Ardeal, s-a îndeplinit, după trei secole, menirea de a fi împreună a poporului românesc".

A patra placă era dedicată lui Horea, Cloșca și Crișan (a doua din dreapta ușii):

„Aici, pe pământul stropit cu sângele martirilor suferinții românești, rupți pe roată pentru dreptate, a răsărit după un secol și jumătate soarele unității neamului".

[2] Bolea 2016.
[3] În cadrul unui stagiu de cercetare, în Arhivele Naționale, din martie 2023.
[4] Bocu 1929, p. 17–18.

Odată cu instaurarea deplină a comunismului, după abdicarea regelui Mihai, Alba Iulia, cetate a unirii și regalității, avea să fie marginalizată, în acest proces înscriindu-se și schimbarea identității Catedralei Încoronării. Astfel, cu ocazia „reprimirii greco-catolicilor în Biserica Ortodoxă", ceremonie desfășurată la Alba Iulia, la 21 octombrie 1948, care consfințea procesul desființării Bisericii Greco-Catolice, biserica a fost redenumită „Catedrala Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Ardeal"[5]. În acest context, au fost înlocuite plăcile de marmură ce aminteau de regii Ferdinand și Maria, în locul lor fiind amplasate cele existente și în prezent:

Prima placă (a doua din stânga ușii):

„Aici, în Bălgradul Transilvaniei, cu trei veacuri în urmă, mitropolitul Simion Ștefan a tipărit Noul Testament, tălmăcit de ieromonahul Silvestru, venit de dincolo de munți".

A doua placă (prima din stânga ușii):

„Aici, după 250 de ani, s-au regăsit în aceeași lege în Biserica strămună, frații despărțiți prin silnicie și viclene promisiuni, 21 octombrie 1948".

De asemenea, au fost acoperite cu vopsea neagră tablourile votive ale regilor. În privința autorului acestei decizii, documentul din 16 mai 1966, intitulat „Notă informativă", care va fi analizat ulterior, îl indică pe Traian Belașcu, vicarul Mitropoliei Ardealului, fost preot greco-catolic, drept cel care a dispus, în 1950, acoperirea tablourilor. De asemenea, documentul precizează că și în 1963 s-a reluat această măsură, probabil pentru a îmbunătăți calitatea lucrărilor de acoperire.

În ceea ce privește restaurarea tablourilor, prin îndepărtarea vopselei care le acoperea, referințele existente vorbesc despre rolul pe care l-a avut clericul Emilian Birdaș, superior al ansamblului Catedralei între 1963 și 1973 și episcop de Alba Iulia între 1975 și 1990. Potrivit relatărilor istoricului Gheorghe Anghel și lucrării[6] semnate de Nicolae și Virgil Bolea[7], cu ocazia vizitei lui Nicolae Ceaușescu la Alba Iulia, în octombrie 1966, Emilian Birdaș i-a vorbit liderului comunist, în timpul vizitei acestuia în catedrală, despre portretele regilor, iar acesta și-a dat acordul pentru restaurarea lor, proces încheiat în 1968.

Merită subliniat faptul că episodul restaurării tablourilor a avut loc în cadrul mai larg al revalorizării Alba Iuliei, în siajul relativei liberalizări de la mijlocul anilor '60, proces dublat de recuperarea valorilor naționale de către regimul Ceaușescu, aflat în căutarea sprijinului popular. În acest context, Alba Iulia și Muzeul Unirii au beneficiat de atenția regimului, manifestată mai ales cu ocazia celebrării semicentenarului Unirii, în pregătirea căruia instituția muzeală

[5] Telegraful Român 1948, p. 2.
[6] Ursu 2021, p. 71–73.
[7] Bolea 2016, p. 75–76.

albaiuliană a cunoscut o dezvoltare semnificativă: muzeului i-a fost repartizat un nou sediu, astfel că instituția s-a mutat din aripa de nord-est a ansamblului Catedralei, unde a funcționat între 1929 și 1968, în clădirea „Babilon", prilej cu care a fost amenajată o expoziție de amploare. De asemenea, a fost reamenajată și Sala Unirii.

Pornind de la acest tablou istoric, istoriografic și memorial, cercetarea își propune să plaseze documentele descoperite în arhivele naționale, menționate anterior, în contextul procesului de restaurare a tablourilor.

Epopeea restaurării tablourilor. Vizita lui Ceaușescu din 1966

Conform documentelor din arhiva Ministerului Cultelor și Artelor, „epopeea restaurării" debutează cu o „Notă informativă" (fig. 1) din 12 mai 1966[8], semnată de istoricii Ion Berciu și Gheorghe Anghel, adresată Departamentului Cultelor din Regiunea Hunedoara, instituție care superviza activitatea Catedralei albaiuliene. Conținutul documentului, în care cei doi semnatari fac o pledoarie pentru restaurarea tablourilor, folosind argumente istorice, politice și de imagine, merită analizat în contextul epocii, cu respectarea precauției metodologice impuse de distincția dintre realitate și proiecția acesteia:

1. Autorii invocă nedumeririle turiștilor străini, care ar întreba de ce, la Alba Iulia, portretele regilor sunt acoperite, în timp ce în alte spații, precum Ateneul Român, Arcul de Triumf, Muzeul Peleș sau Catedrala de la Curtea de Argeș acestea sunt vizibile. Mai mult, în finalul documentului, semnatarii revin la argumentul „imaginii", menționând că „monumentul este bine cunoscut în străinătate sub aspectul de catedrală a încoronării și că cei doi regi figurează în calitate de ctitori". Apreciind ingeniozitatea istoricilor Muzeului Unirii de a utiliza tocmai argumentul de imagine (regimul, aflat în plin proces de deschidere față de Occident, era interesat de o receptare pozitivă în ochii străinilor), merită să privim cu precauție scenariul conform căruia ar fi existat turiști care să fi cunoscut atât de bine spațiile în care se aflau tablouri regale și să fi reclamat absența acestora la Alba Iulia. Mai degrabă, semnatarii documentului invocă situațiile similare (Ateneu, Peleș, Curtea de Argeș) drept precedente care justifică readucerea la vedere a portretelor din Catedrala albaiuliană.

2. Pentru a consolida argumentația, istoricii albaiulieni invocă argumentul politic, respectiv o vizită a lui Petre Blajovici, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, care, venind la Alba Iulia la 31 martie 1966, „și-a exprimat nedumerirea față de această situație"[9].

[8] Merită subliniat sensul administrativ al documentului intitulat „Notă informativă", ce nu trebuie confundat cu documentele omonime adresate Securității.

[9] Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 14/1965, f. 137.

Adresa din mai 1966 și-a găsit receptarea la Departamentul Cultelor, secretarul general al instituției, Dumitru Dogaru, semnând, la 27 septembrie 1966, o notă (fig. 2) în care sintetiza argumentele istoricilor albaiulieni (cel de imagine – nedumeririle turiștilor străini – și reacția demnitarului comunist, Petre Blajovici)[10].

Înainte de a trece la al treilea document (o adnotare pe un carton de dimensiuni reduse), merită să ne aplecăm asupra primei vizite a lui Nicolae Ceaușescu la Alba Iulia. Aceasta a avut loc la 8 octombrie 1966, liderul comunist aflându-se în fruntea unei delegații de „partid și de stat". Pentru reconstituirea programului vizitei am utilizat deopotrivă sursele memoriei (dialogurile cu Gheorghe Anghel), presa vremii și un document din arhiva muzeului, intitulat „Plan de acțiune cu privire la acțiunile cultural-artistice ce se organizează cu ocazia vizitei conducătorilor de partid și de stat în raionul Alba"[11].

După un periplu pe la Teiuș și Galda de Jos, Nicolae Ceaușescu, alături de Alexandru Drăghici (ministru de interne), Paul Niculescu-Mizil (membru al Comitetului Politic Executiv al PCR), Ilie Verdeț (prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri) și Manea Mănescu (președinte al Consiliului Economic[12]), a intrat în cetatea Alba Iuliei prin Poarta I, unde a avut loc o reconstituire istorică, pusă în scenă de actori de la Teatrul din Petroșani[13], care îl avea în centru pe Mihai Viteazul. Apoi, delegația a vizitat Obeliscul lui Horea, Cloșca și Crișan, Poarta a III-a, iar la Sala Unirii s-a întâlnit cu veterani ai actului din 1918. Programul a continuat cu vizitarea Muzeului și a Bibliotecii Batthyaneum, după care delegația s-a oprit la catedrală. În privința vizitei la Catedrală, denumită „a Reîntregirii" în documente, sursele oferă detalii diferite. Astfel, în „Planul de acțiune" este menționat faptul că „explicațiile vor fi date de tov. Popa Alexandru, directorul muzeului"[14], în timp ce articolul din Scânteia, care relatează pe larg vizita, îl menționează pe clericul Emilian Birdaș: „Se vizitează apoi catedrala Reîntregirii, ridicată pe locul fostei mitropolii a lui Mihai Viteazul. La intrare se află arhimandritul Emilian Birdaș, care urează bun sosit oaspeților și apoi îi însoțește în cursul vizitei în catedrală"[15].

[10] ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 14/1965, f. 139.
[11] Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia (AMNUAI), Dosar „Corespondență – Secția Unirii" 1966, ff. 68–72.
[12] Am menționat funcțiile deținute de cei în cauză la momentul vizitei la Alba Iulia (octombrie 1966).
[13] Scânteia 1966, p. 2.
[14] AMNUAI, Dosar „Corespondență", f. 71.
[15] Scânteia 1966, p. 2.

De asemenea, istoricul Gheorghe Anghel, martor ocular al vizitei, relatează că a fost alături de Emilian Birdaș în momentul vizitei demnitarilor în catedrală, directorul Alexandru Popa alăturându-se grupului la final:

„Eu m-am dus la muzeu și de acolo în curtea Catedralei. Ulterior, după ce-au vizitat Sala Unirii, s-au dus la Batthyaneum. Eu știam că nu e în program. Și totuși ei s-au dus. Și pe urmă eu am stat cu Emilian – că era arhimandrit, din ’63 venise aici – și cu doi călugări sub turn, să-i vedem. Și plecau, și unde e podul s-au oprit. Și s-au întors. Și ne-am trezit în față cu Ceaușescu, eu și cu Emilian. Emilian zice: *Stai lângă mine*. Păi eu l-am introdus... Și-am început să-i explicăm. Popa a rămas la bibliotecă, dar, între timp, a aflat, și a venit și el. Dar noi eram deja în Catedrală.

Dragoș Ursu: I-ați spus lui Ceaușescu că a fost făcută pentru Încoronare?

Gheorghe Anghel: Da, eu i-am spus.

Dragoș Ursu: Și el ce-a zis?

Gheorghe Anghel: N-a zis nimic. I-am zis: *Răspunsul Regatului României la actul Unirii*. Așa i-am spus.

Dragoș Ursu: Dar dumneavoastră de unde știați că în școală nu făcuserăți?

Gheorghe Anghel: Nu, dar știam. Am venit aici, am citit ce s-a scris despre Unire.

Dragoș Ursu: Și vine în Catedrală. Are vreo reacție? Zice ceva? Portretele regilor erau astupate?

Gheorghe Anghel: Erau, da. I-am spus că aici sunt ctitorii, regele Ferdinand... Catedrala se numește Catedrala Încoronării, din ’48 se numește Catedrala Reîntregirii... Și Emilian i-a explicat că e mănăstire, că a fost Episcopia Armatei... Toate, foarte clar. A ascultat, dar n-a zis nimic. Și i-a mai spus că peste doi ani se împlinesc 50 de ani de la Unire. Între timp, a venit Popa, i-a mai spus și el ceva. A venit exact când s-a făcut poza”[16].

Referitor la fotografia vizitei (fig. 4), aceasta îl imortalizează pe arhimandritul Emilian Birdaș vorbindu-le demnitarilor comuniști, iar pe fundal se observă tablourile acoperite ale regilor[17].

Revenind la cel de-al treilea document inedit, respectiv adnotarea din 25 octombrie 1966 (fig. 3), deci, după vizita lui Nicolae Ceaușescu la Alba Iulia, aceasta este adresată lui Dumitru Dogaru, secretarul Departamentului Cultelor, conținând următorul enunț: „S-au dat indicații pentru a se lua măsuri privind complexul «Alba-Iulia» – astfel că problema ridicată în nota 2028/C/1966[18] urmează să-și găsească rezolvarea în cadrul acestor măsuri”[19].

[16] Ursu 2021, p. 71–73.
[17] Vezi anexa.
[18] Adresa anterioară a lui Dumitru Dogaru.
[19] ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 14/1965, f. 138.

În ceea ce privește autorul adnotării, pentru că semnătura este neinteligibilă, putem doar specula că este un demnitar cu un rang superior lui Dumitru Dogaru (probabil din cadrul guvernului, căruia i se subordona Departamentul Cultelor).

De asemenea, pentru a lămuri sensul „indicațiilor" menționate în document, putem lua în considerare fragmentul final dintr-un memoriu-plan de expoziție, redactat în 1975 și semnat de Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, și Emilian Birdaș, pe atunci episcop-vicar la Sibiu, care făcea apel la vizita lui Nicolae Ceaușescu din 1966 la Alba Iulia, când acesta, „vizitând așezământul, a dispus restaurarea Catedralei (însumând circa 3.500.000 lei)"[20].

Totodată, în același memoriu este menționat textul semnat de Nicolae Ceaușescu în Cartea de onoare a Catedralei:

„Am vizitat Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia și am admirat arhitectura exteriorului și incintei ce se integrează în mișcarea realistă inițiată la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea de un grup de arhitecți români în frunte cu Ion Mincu și Petre Antonescu, inspirată din formele tradiționale ale arhitecturii românești. Apreciem grija cu care este păstrat și conservat acest monument al culturii noastre naționale"[21].

Epilogul restaurării tablourilor – 1968

Procesul restaurării tablourilor, prin îndepărtarea vopselei ce le acoperea, avea să se materializeze în contextul celebrării semicentenarului Unirii, în toamna lui 1968[22], când Alba Iulia se pregătea să fie gazda unei ample ceremonii publice, la care a participat Nicolae Ceaușescu. Astfel, la 18 septembrie 1968[23], Muzeul Unirii a trimis o adresă către Catedrală, în care se interesa de stadiul lucrărilor de restaurare, invocând încă o dată argumentul „politic", respectiv faptul că demnitarul comunist, Paul Niculescu-Mizil, își dăduse acordul pentru reabilitarea tablourilor.

Imediat după acest episod, lucrările au intrat în linie dreaptă, așa cum aflăm din adresa trimisă la 31 octombrie 1968[24] de către Emilian Birdaș, superiorul Catedralei, către conducerea Departamentului Cultelor, în care acesta rezumă procesul: la sfârșitul lunii septembrie, la Alba Iulia a venit pictorul Ioan Taflan, delegat al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, care, „cu ajutorul unei paste speciale a restaurat în bune condiții tablourile votive reprezentând pe

[20] ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 11/1974, f. 40.
[21] *Ibidem*.
[22] Pentru înțelegerea acestui proces am utilizat documentele publicate de Nicolae și Virgil Bolea, în anexa volumului dedicat episcopului Emilian Birdaș (vezi lista bibliografică).
[23] Bolea 2016, p. 232.
[24] *Ibidem*, p. 234.

Ferdinand și Maria". Mai mult, în adresă este menționată urma lăsată de stratul de vopsire, detaliu ce poate fi observat și în prezent.

Concluzii

La două decenii după acoperirea lor, în contextul ștergerii memoriei regalității de către regimul comunist, tablourile votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării au fost restaurate și redate publicului, în contextul celebrării semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România.

Etapele decisive ale procesului de restaurare, făcut posibil în cadrul general al relativei liberalizări a regimului și al reconsiderării valorilor naționale(iste) de la mijlocul anilor '60, au fost: I) nota-memoriu înaintată de istoricii Ion Berciu și Gheorghe Anghel, de la Muzeul Unirii, din mai 1966; II) receptarea acesteia de către Departamentul Cultelor (septembrie 1966); III) vizita lui Nicolae Ceaușescu și a altor demnitari comuniști la Alba Iulia, la 8 octombrie 1966, în cadrul căreia Emilian Birdaș, superiorul Catedralei, le-a relatat situația tablourilor votive, episod materializat prin susținerea acordată de liderul comunist efortului de restaurare a ansamblului; IV) acordul Departamentului Cultelor pentru restaurarea tablourilor (octombrie 1966); V) restaurarea efectivă, realizată de pictorul Ioan Taflan, sprijinit în acest demers de arhimandritul Emilian Birdaș (octombrie 1968).

Anexă documentară:

I.
Departamentul Cultelor Hunedoara
Data: 16 V 966

Notă informativă

Vă informăm că personalul științific al muzeului nostru, în munca sa de îndrumare a zecilor de mii de vizitatori, întîmpină unele dificultăți în legătură cu anumite întrebări, puse privitoare la frescele-portrete ale regelui Ferdinand și al reginei Maria din Catedrala Reîntregirii.

De asemenea ori, mai cu seamă vizitatorii de peste hotare ne întreabă dece, la Alba Iulia s-au acoperit cu ulei în două rînduri aceste portrete, în timp ce în alte părți – Ateneul Român, Arcul de triumf, Muzeul Peleș, Catedrala Curtea de Argeș aceleași portrete sînt expuse spre vizitare.

Ori ce explicație este lesne de înțeles că nu poate fi luată în seamă, punîndu-ne într-o situație anacronică și chiar ridicolă, lucru care are implicații mai generale, supărătoare.

După informațiile pe care le avem, măsurile de acoperire a frescelor s-au dat de către Mitropolia din Sibiu, prima dată în 1950, iar a doua oară în 1963 (personal de către vicarul mitropolitan, Belașcu).

Cu prilejul vizitei tov. P. Blajovici, vice președinte al Consiliului de Miniștri, în ziua de 31 martie 1966 la Catedrala Reîntregirii, înaltul demnitar și-a exprimat nedumerirea față de această situație, cu totul nepotrivită.

În consecință, vă rugăm să informați organele superioare competente spre a dispune în această privință.

Menționăm că monumentul este bine cunoscut în străinătate sub aspectul de catedrală a încoronării, ca o consecință a Unirii Transilvaniei cu România și că cei doi foști regi figurează în calitate de ctitori ai așezământului.

Alba Iulia la 12 mai 1966

[semnături manuscrise:]
Ion Berciu
Gh. Anghel

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale
Ministerul Cultelor și Artelor. Direcția Cabinet, dosar 14/1965, fila 137

II.
Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri
[adnotare manuscrisă: „Nr. 2028/C”]

NOTĂ
27 septembrie 1966

Din partea muzeului din orașul Alba Iulia, s-a făcut către împuternicitul nostru regional din Deva sesizarea cu privire la starea portretelor regelui Ferdinand și a soției sale din catedrala fostă a încoronării, în prezent dată bisericii ortodoxe române, care după 1948 i-a dat denumirea de catedrală a reîntregirii bisericii ortodoxe române.

În cadrul măsurilor care s-au luat după înlăturarea monarhiei, aceste portrete au fost vopsite cu o culoare care să le mascheze. Reprezentanții muzeului atrag însă atenția, că această biserică este bine cunoscută în străinătate ca fiind catedrală a încoronării și că foarte mulți turiști vor să o viziteze și își exprimă nedumerirea cu privire la faptul că portretele au fost mascate. Asemenea vizitatori s-ar întreba, de ce în alte părți portretele foștilor monarhi au fost lăsate și numai în această catedrală nu.

Părerea reprezentanților muzeului este, că aceste portrete ar trebui restaurate. De asemenea, reprezentanții muzeului mai informează că tov. vicepreședinte al Consiliului de Miniștri Petre Blajovici, cu prilejul unei vizite la Alba Iulia, și-ar fi exprimat nedumerirea cu privire la această situație.

Supunem spre hotărîre sesizarea de mai sus.

Secretar General,
D. Dogaru

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale
Ministerul Cultelor și Artelor. Direcția Cabinet, dosar 14/1965, fila 139

III.
25.X.1966

Tov. Secretar General Dogaru,

S-au dat indicații pentru a se lua măsuri privind complexul „Alba-Iulia” – astfel că problema ridicată în nota 2028/C/1966 urmează să-și găsească rezolvarea în cadrul acestor măsuri.

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale
Ministerul Cultelor și Artelor. Direcția Cabinet, dosar 14/1965, fila 138

List of illustrations

Fig. 1 – Information Note addressed to the Hunedoara Department of Religious Affairs (12 May 1966)
Fig. 2 – Note issued by the Department of Religious Affairs (27 September 1966)
Fig. 3 – Handwritten note addressed to Dumitru Dogaru (25 October 1966)
Fig. 4 – Nicolae Ceaușescu's visit to the Cathedral in Alba Iulia (8 October 1966)
Fig. 5 – The votive portraits of King Ferdinand and Queen Marie in the Coronation Cathedral (present day)

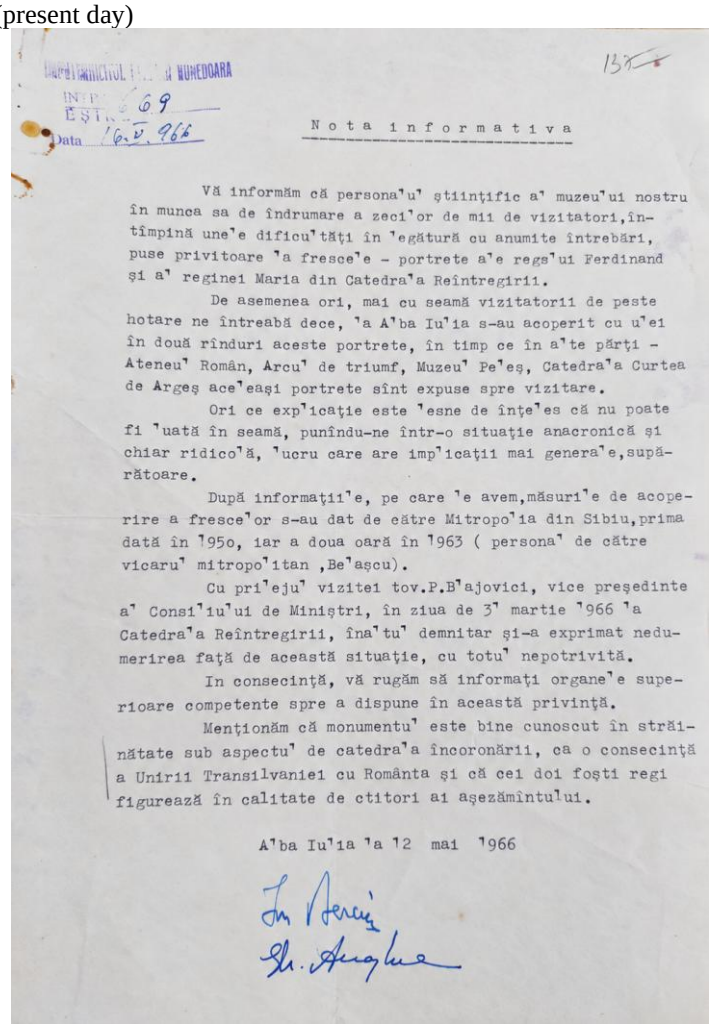

Nota informativa

Vă informăm că persona'u' ştiinţific a' muzeu'ui nostru în munca sa de îndrumare a zeci'or de mii de vizitatori,întîmpină une'e difícu'tăţi în 'egătură cu anumite întrebări, puse privitoare 'a fresce'e - portrete a'e regs'ui Ferdinand şi a' reginei Maria din Catedra'a Reîntregirii.

De asemenea ori, mai cu seamă vizitatorii de peste hotare ne întreabă dece, 'a A'ba Iu'ia s-au acoperit cu u'ei în două rînduri aceste portrete, în timp ce în a'te părţi - Ateneu' Român, Arcu' de triumf, Muzeu' Pe'eş, Catedra'a Curtea de Argeş ace'eaşi portrete sînt expuse spre vizitare.

Ori ce exp'icaţie este 'esne de înţe'es că nu poate fi 'uată în seamă, punîndu-ne într-o situaţie anacronică şi chiar ridico'ă, 'ucru care are imp'icaţii mai genera'e,supărătoare.

După informaţii'e, pe care 'e avem,măsuri'e de acoperire a fresce'or s-au dat de către Mitropo'ia din Sibiu,prima dată în '95o, iar a doua oară în '963 (persona' de către vicaru' mitropo'itan ,Be'aşcu).

Cu pri'eju' vizitei tov.P.B'ajovici, vice preşedinte a' Consi'iu'ui de Miniştri, în ziua de 3' martie '966 'a Catedra'a Reîntregirii, îna'tu' demnitar şi-a exprimat nedumerirea faţă de această situaţie, cu totu' nepotrivită.

In consecinţă, vă rugăm să informaţi organe'e superioare competente spre a dispune în această privinţă.

Menţionăm că monumentu' este bine cunoscut în străinătate sub aspectu' de catedra'a încoronării, ca o consecinţă a Unirii Transilvaniei cu Românta şi că cei doi foşti regi figurează în calitate de ctitori ai aşezămîntu'ui.

A'ba Iu'ia 'a '2 mai '966

Fig. 1 – Notă Informativă către Departamentul Cultelor Hunedoara (12.05.1966)

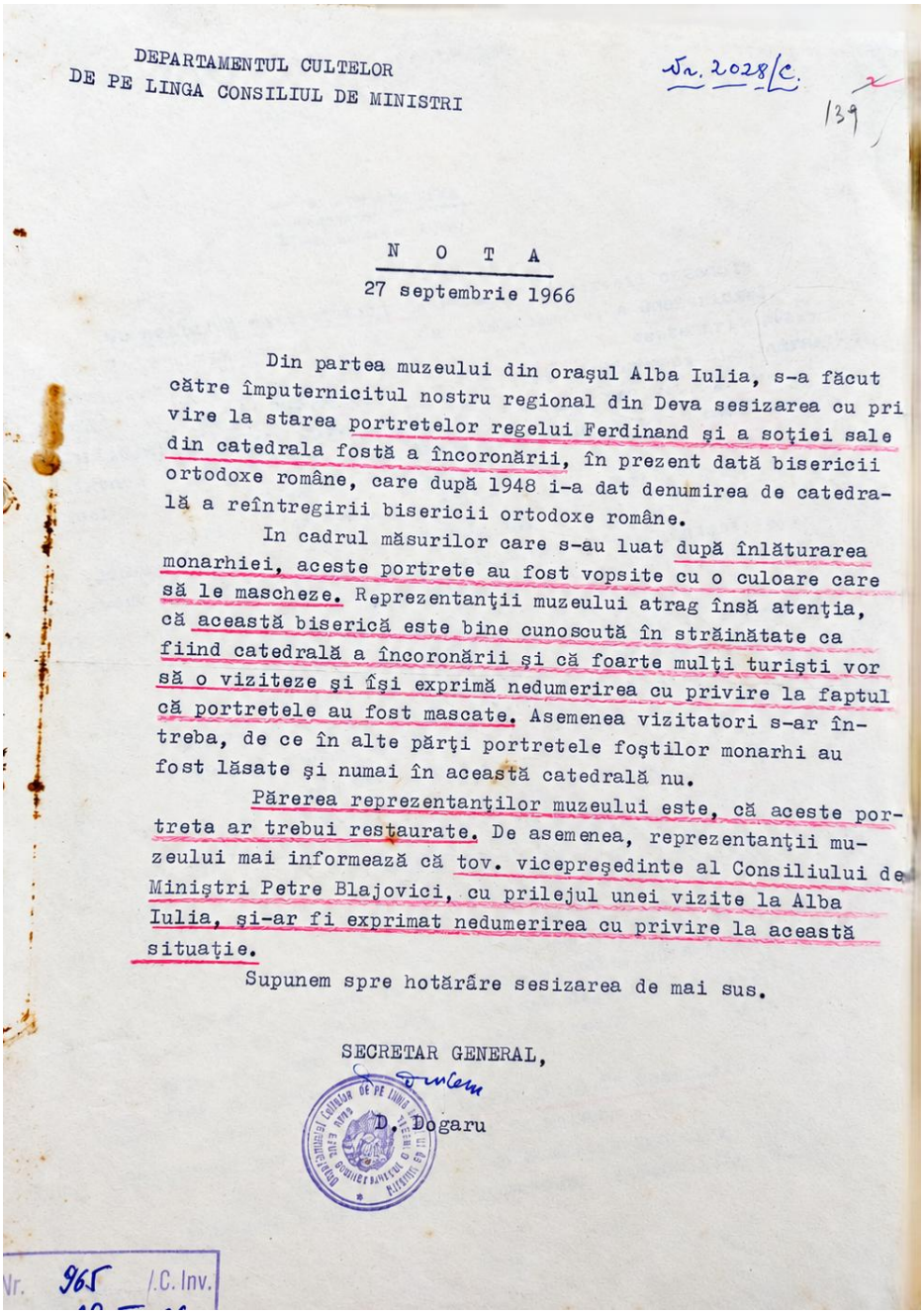

DEPARTAMENTUL CULTELOR
DE PE LINGA CONSILIUL DE MINISTRI

Nr. 2028/C.

139

N O T A

27 septembrie 1966

Din partea muzeului din oraşul Alba Iulia, s-a făcut către împuternicitul nostru regional din Deva sesizarea cu privire la starea portretelor regelui Ferdinand şi a soţiei sale din catedrala fostă a încoronării, în prezent dată bisericii ortodoxe române, care după 1948 i-a dat denumirea de catedrală a reîntregirii bisericii ortodoxe române.

In cadrul măsurilor care s-au luat după înlăturarea monarhiei, aceste portrete au fost vopsite cu o culoare care să le mascheze. Reprezentanţii muzeului atrag însă atenţia, că această biserică este bine cunoscută în străinătate ca fiind catedrală a încoronării şi că foarte mulţi turişti vor să o viziteze şi îşi exprimă nedumerirea cu privire la faptul că portretele au fost mascate. Asemenea vizitatori s-ar întreba, de ce în alte părţi portretele foştilor monarhi au fost lăsate şi numai în această catedrală nu.

Părerea reprezentanţilor muzeului este, că aceste portreta ar trebui restaurate. De asemenea, reprezentanţii muzeului mai informează că tov. vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri Petre Blajovici, cu prilejul unei vizite la Alba Iulia, şi-ar fi exprimat nedumerirea cu privire la această situaţie.

Supunem spre hotărâre sesizarea de mai sus.

SECRETAR GENERAL,

D. Dogaru

Nr. 965 /C. Inv.

Fig. 2 – Notă a Departamentului Cultelor (27.09.1966)

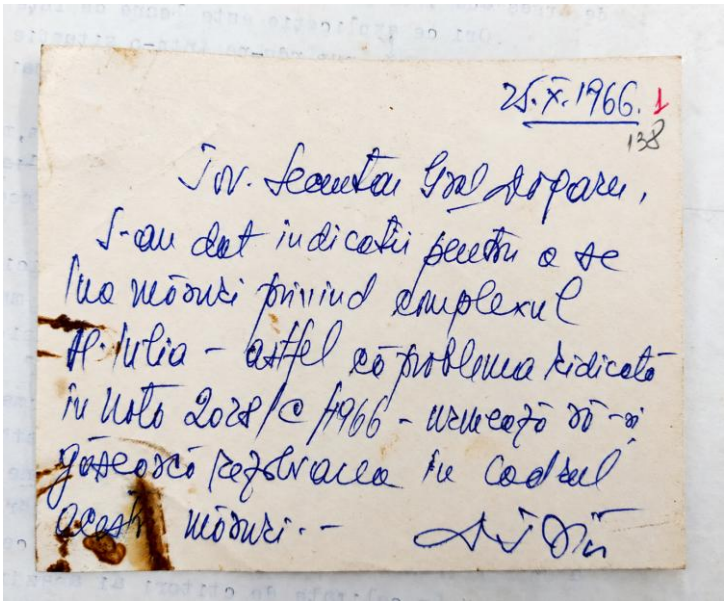

Fig. 3 – Notă olografă către Dumitru Dogaru (25.10.1966)

Fig. 4 – Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Catedrală din Alba Iulia (8.10.1966)
(Fototeca online a comunismului românesc - 582/1966)

Fig. 5 – Tablourile votive ale regilor, din Catedrala Încoronării (prezent)

Abrevieri bibliografice

Bocu 1929 – Sever Bocu, *Serbările Unirii*, 1929.
Bolea 2016 – Nicolae Bolea, Virgil Bolea, *Episcopul Emilian și reînființarea scaunului vlădicesc de la Alba Iulia*, Alba Iulia, 2016.
Scânteia 1966 – *Scânteia*, anul XXXVI, nr. 7126, 9 octombrie 1966.
Telegraful Român 1948 – *Telegraful Român*, nr. 31–33, 7 noiembrie 1948.
Ursu 2021 – Dragoș Ursu, *Alba Iulia și Muzeul Unirii în anii comunismului: dialoguri cu Gheorghe Anghel*, Cluj-Napoca/Alba Iulia, 2021.